

УДК 371.132:371.125

**ПСИХОЛОГІЧНА ПРОСВІТА В СИСТЕМІ
ДІЯЛЬНОСТІ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ**

Розглядається сутність психологічної просвіти, мета якої полягає у формуванні психологічної культури особистості. Стверджується, що психологічна просвіта органічно взаємопов'язана з іншими напрямками професійної діяльності практичного психолога.

Ключові слова: психологічна просвіта, практичний психолог закладу освіти, психологічна культура особистості, компоненти психологічної культури особистості, напрями психологічної просвіти.

Загально визнано, що робота практичних психологів в освіті здійснюється в кількох досить самостійних, але по суті взаємозалежних напрямках: психодіагностика, психопрофілактика, психокорекція, психологічне консультування і психологічна просвіта [3; 4; 5]. Останнє більшістю дослідників визначається як залучення педагогічного колективу, учнів і батьків до психологічних знань. Однак достатньої уваги розгляду змісту і методів психологічної просвіти різних категорій слухачів, на жаль, не приділяється. Можливо, це пов'язане з тим, що багато авторів розглядає психологічну просвіту як елемент інших напрямів роботи практичного психолога, наприклад, психологічного консультування (М. Р. Бітянова) або психопрофілактики (Л. Ф. Чупров). А І. В. Дубровіна певною мірою розрізняє поняття «психологічна просвіта», відносячи його переважно до дорослих, і «викладання психології в середній школі», яке звернене до дітей.

На нашу думку, психологічна просвіта становить собою складну інтегративну систему широкого соціального та організованого психолого-педагогічного впливу на особистість, результатом якого стає формування її психологічної культури. Психологічну просвіту як багатопланове, складне психолого-педагогічне явище необхідно розглядати на чотирьох взаємозалежних й взаємообумовлених рівнях: широкому соціальному, широкому та вузькому педагогічному і конкретно-професійному [5].

На широкому соціальному рівні психологічна просвіта являє собою оволодіння особистістю психологічним компонентом соціально-історичного досвіду в результаті дії як стихійних, так і організованих факторів.

На широкому педагогічному рівні психологічна просвіта – це спеціально організоване формування психологічної культури особистості – як дітей, так і дорослих.

На вузькому педагогічному рівні – спеціально-організована навчально-виховна робота з формування психологічної культури підростаючого покоління.

На конкретно-професійному рівні психологічна просвіта є одним із напрямків діяльності практичних психологів, зокрема – працівників психологічної служби в системі освіти. Теоретичною та практичною стрижньовою основою психологічної просвіти на усіх її рівнях є методика навчання психології [5] як галузь сучасної конкретної дидактики [1; 2].

Психологічну культуру особистості, що складає кінцеву мету психологічної просвіти усіх рівнів, найбільш узагальнено слід визначати як складну інтегративну властивість особистості, яка забезпечує своєчасне й оптимальне вирішення всіх повсякденних і професійних питань психологічного змісту, що базується на щирій спрямованості на людину і глибокій переконаності в цінності людської особистості й значущості всіх її проявів [5]. Виходячи з того, що найважливішим показником наявності психологічної культури є ствердження в діяльності цінності і значущості людської особистості, можна вважати, що структура психологічної культури аналогічна структурі переконання як мотиву поведінки. Відповідно до цього, в структурі психологічної культури слід розрізняти три компоненти: когнітивний, емотивний і конативний. Як і в більшості психологічних структур, виділення цих компонентів є досить умовним, оскільки психологічні феномени, що становлять сутність цих компонентів органічно взаємозалежні та взаємообумовлені. Розглянемо зміст цих компонентів.

1. Когнітивний компонент психологічної культури:

1) володіння науковими психологічними знаннями, що відповідають сучасному стану психологічної науки. Тут не йдеться про орієнтацію тільки на одну-єдину психологічну теорію, навпаки, сучасна людина має бути обізнана про існування різних напрямів і концепцій у психології. Однак необхідно забезпечити наявність у людини науково обґрунтованого фундаменту знань для розуміння природи психічних явищ;

2) уміння ефективно використовувати наявні психологічні знання. Виходячи з поняття «рівень засвоєння знань» (В. П. Беспалько) це повинен бути третій або, бажано, четвертий рівень засвоєння психологічних знань;

3) уміння здобувати нову психологічну інформацію. Сюди, по-перше, належить психологічна спостережливість як уміння людини помічати й правильно інтерпретувати прояви особистості інших людей і самого себе. А, по-друге, ця самопросвіта у сфері психологічних знань, що полягає у читанні різноманітної психологічної літератури і використанні Інтернет-ресурсів.

2. Емотивний компонент психологічної культури:

1) глибокі й різноманітні вищі почуття, що виникають при сприйнятті й усвідомленні людської особистості. Такі, зокрема, почуття, які з'являються на «духовному рівні спілкування», коли особистість іншої людини переживається як неповторний цінний духовний світ, який породжує почуття, подібне до благоговіння. Стосовно власних особистісних якостей у цьому компоненті також наявна палітра різноманітних вищих почуттів, причому далеко не обов'язково позитивних;

2) щира повага до людської гідності, до проявів індивідуальності людини. Одночасно з цим критичність та вимогливість до людей, які проявляються в гідній формі, як показник поваги і щирої зацікавленості в удосконалюванні людської особистості. Самоповага та самокритичність;

3) глибокий і змістовний інтерес до людей і самого себе. Інтерес як мотив, пов'язаний з пізнавальною потребою, та із проявом різноманітних

інтелектуальних почуттів, породжуваних проникненням у духовний світ інших людей і з пізнанням своїх власних особистісних якостей;

4) різноманітність і глибина емоційного компонента самопрезентації і самореалізації.

3. Конативний компонент психологічної культури:

1) активне ствердження в діяльності і спілкуванні цінності та гідності людської особистості. Недопущення порушень норм моралі і заподіяння збитку цілісності та благополуччю особистості людини;

2) уміння продуктивно розв'язувати ситуації із психологічним змістом, як у професійній діяльності, так і в особистісному спілкуванні;

3) володіння навичками психологічних дій з адекватного розумінню інших людей і самого себе;

4) потреба й уміння підвищувати рівень власної психологічної культури.

Ці елементи і визначають напрями психологічної просвіти особистості та являють собою формування:

1) системи дієвих психологічних знань;

2) глибоких і змістовних вищих почуттів;

3) поведінкових навичок у комбінації з відповідною мотивацією (звички).

Вирішальним чинником формування психологічної культури особистості є психологічна просвіта на конкретно-професійному рівні, тобто як один з напрямів діяльності у сфері практичної психології. Очевидно, що на перший план тут висувається діяльність практичного психолога саме в закладах освіти. Тому психологічну просвіту необхідно розглядати як самостійний напрям роботи практичного психолога в освіті, орієнтований на всіх учасників навчально-виховного процесу, що має своєю метою формування їхньої високої психологічної культури [3; 4; 5]. Тому психологічна просвіта має свій самостійний зміст, методи і форми організації, що відбивають, звичайно, специфіку аудиторії, на яку вони спрямовані. Водночас психологічна просвіта органічно пов'язана з іншими напрямками роботи практичних психологів в освіті, і можна говорити про її психодіагностичну основу, а також про психопрофілактичний, психолого-консультаційний і психокорекційний ефекти. Дійсно, результати проведених психодіагностичних процедур можуть досить чітко показати невідкладні завдання просвітницької роботи, а проведена робота із психологічної просвіти зробить свій цінний внесок у розв'язання завдань психокорекції і психопрофілактики, забезпечить кращий ефект психологічного консультування. Однак такий взаємозбагачувальний зв'язок не виникне сам по собі, для його забезпечення необхідно оптимально вирішувати питання про визначення завдань, вибору змісту і засобів психологічної просвіти.

Отже, психологічна просвіта, з одного боку, безперечно, досить самостійна за змістом і формам, а з іншого – органічно пов'язана з іншими

напрямами діяльності практичних психологів. Як окремий напрямок діяльності практичного психолога в освіті, психологічна просвіта здійснюється в таких основних видах:

1) викладання психологічних дисциплін – полягає в проведенні занять із загальноосвітніх та спеціалізованих психологічних дисциплін, а також психологічного кружка, факультативів і спецкурсів;

2) консультативна допомога в проведенні позакласних заходів із психологічною тематикою – передбачає допомогу вчителям-предметникам та класним керівникам в організації і проведенні бесід, тематичних класних годин і вечорів, проблемних диспутів;

3) участь у роботі методичних об'єднань учителів – являє собою надання наукової і методичної допомоги вчителям у розробці ними конкретних методичних проблем, зокрема: у визначенні їх наукових психологічних основ, у плануванні та проведенні формульованого експерименту, у моніторингу його результативності;

4) психологічна просвіта батьків – полягає, по-перше, у власній участі практичного психолога в класних годинах, по-друге, у проведенні окремих форм просвітницької роботи з батьками (лекторій психологічних знань, тренінг-семінари, круглі столи, тощо); а, по-третє, передбачає консультаційну допомогу вчителям і особливо класним керівникам у різноманітних формах взаємодії з батьками;

5) самоосвітня діяльність – потребує постійної роботи практичного психолога над підвищенням рівня власної психологічної культури, поглибленням професійних знань і вдосконалюванням професійних навичок.

Психологічна просвіта у зв'язку з іншими видами роботи практичного психолога полягає в органічному включенні елементів психологічної просвіти в усі інші напрями роботи практичних психологів в освіті. Так, наприклад, проведення консультаційної роботи з профорієнтації старшокласників обов'язково передбачає звертання до явищ, що вимагають наявності в клієнта певних психологічних уявлень.

Психокорекційна робота вимагає наявності в клієнта достатнього розвитку рефлексивних та комунікативних умінь.

Таким чином, можна впевнено стверджувати виключну значущість у сучасних умовах психологічної просвіти на усіх її рівнях та наголошувати на нагальній необхідності посилення підготовки майбутніх практичних психологів саме в напрямку просвітницької діяльності.

Література

1. Давидюк Н. М. Методика викладання психології : [навчальний посібник] / Н. М. Давидюк – Чернівці : Технодрук, 2006. – 236 с.
2. Карандашев В. Н. Методика преподавания психологии. / В. Н. Карандышев – СПб. : Питер, 2007. – 250 с. – (Серия «Учебное пособие»)
3. Основи практичної психології : [підручник]. / [В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін.] – К. : Либідь, 1999. – 536 с.

4. Приходько Ю. О. Практична психологія. Введення у професію : [навчальний посібник] / Ю. О. Приходько. – К. : Каравела, 2010. – 232 с.

5. Тарасова Т. Б. Психологічна просвіта : [навчальний посібник] / Т. Б. Тарасова. – Суми : Університетська книга, 2013. – 462 с.

Тігаренко С. А.

УДК 159.943

ЗАСОБИ ПОДОЛАННЯ ІМПУЛЬСИВНОСТІ В ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Здійснено аналіз психолого-педагогічних досліджень з проблеми дитячої імпульсивності. Визначено засоби подолання імпульсивної поведінки у дітей дошкільного віку.

Ключові слова: імпульсивність, імпульсивна поведінка, активність, діти дошкільного віку.

Проблема дитячої імпульсивності дуже актуальна в спеціальній освіті у зв'язку з її поширенням і дестабілізуючим впливом на дітей дошкільного віку. До дітей, які йдуть до школи, ставляться високі вимоги, тому діти з імпульсивною поведінкою будуть менш успішними у навчанні. Вони матимуть проблеми не тільки в адаптації до школи, а із навчанням загалом. Таким чином, виникає необхідність пошуку ефективних засобів профілактики та подолання імпульсивності у дітей дошкільного віку.

У психолого-педагогічній літературі існують теоретичні і практичні розробки з проблеми вивчення імпульсивної поведінки в дітей дошкільного віку в онтогенезі. Проблему імпульсивності вивчали Г. Моніна, Є. Лютова, Н. Кряжева, І. Заломихіна та інші. Л. Блінова, М. Віннік, Н. Борякова, М. Певзнер, Т. Власова, К. Лебединська пропонують різні методи подолання імпульсивності та рекомендації щодо її усунення, але ці дослідження в основному присвячені проблемі подолання імпульсивної поведінки у дітей шкільного віку. Отже, окреслюється актуальність поставленої проблеми: добір ефективних засобів подолання імпульсивності в дітей дошкільного віку.

Слово «імпульсивність» походить від латинського «імпульс», що означає «поштовх», «спонукання».

Імпульсивність – особливість поведінки людини (у стійких формах – риса характеру), яка полягає в схильності діяти за першим спонуканням, під впливом зовнішніх обставин чи емоцій [1, с. 196].

Імпульсивні дії – це мало усвідомлені дії, регульовані установками – підсвідомими спонуканнями загальної особистісної спрямованості [2, с. 109]. Імпульсивність переважно властива дітям дошкільного й молодшого шкільного віку через недостатній у них контроль поведінки.